

Nevezetes csoportok

Izomiaúrfizmus

$\leftrightarrow$	igaz	hamis
igaz	igaz	hamis
hamis	hamis	igaz

$\cdot$	$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$
$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$
$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$

izomorf csoportok

$+$	$\bar{0}$	$\bar{1}$
$\bar{0}$	$\bar{0}$	$\bar{1}$
$\bar{1}$	$\bar{1}$	$\bar{0}$

$\otimes$		
		
		

Izomiaúrfizmus

Az $\mathbb{A} = (\{ \text{🐈}, \text{🐈} \}; \otimes)$ és a $\mathbb{B} = (\{ \bar{0}, \bar{1} \}; +)$ csoportok szerkezete ugyanaz:
ha $\mathbb{A}$ műveletábrázatában

minden -t átnevezünk $\bar{0}$ -ra, és minden -t átnevezünk $\bar{1}$ -re,
akkor éppen $\mathbb{B}$ műveletábrázatát kapjuk:

Izomiaúrfizmus

Az $\mathbb{A} = (\{ \text{🐈, 🐈} \}; \otimes)$ és a $\mathbb{B} = (\{ \bar{0}, \bar{1} \}; +)$ csoportok szerkezete ugyanaz:
ha $\mathbb{A}$ műveletábrázatában

minden 🐈-t átnevezünk $\bar{0}$ -ra, és minden 🐈-t átnevezünk $\bar{1}$ -re,
akkor éppen $\mathbb{B}$ műveletábrázatát kapjuk:

$\otimes$		
		
		

átnevezés
→

$+$	$\bar{0}$	$\bar{1}$
$\bar{0}$	$\bar{0}$	$\bar{1}$
$\bar{1}$	$\bar{1}$	$\bar{0}$

Izomiaúrfizmus

Az $\mathbb{A} = (\{\text{🐈, 🐈}\}; \otimes)$ és a $\mathbb{B} = (\{\bar{0}, \bar{1}\}; +)$ csoportok szerkezete ugyanaz:
ha $\mathbb{A}$ műveletábrázatában

minden 🐈-t átnevezünk $\bar{0}$ -ra, és minden 🐈-t átnevezünk $\bar{1}$ -re,
akkor éppen $\mathbb{B}$ műveletábrázatát kapjuk:

$\otimes$			
			átnevezés →
			
$+$	$\bar{0}$	$\bar{1}$	
	$\bar{0}$	$\bar{1}$	
	$\bar{1}$	$\bar{0}$	

Ezt az „átnevezést” a

$$\varphi: \{\text{🐈, 🐈}\} \rightarrow \{\bar{0}, \bar{1}\}, \quad \text{🐈} \mapsto \bar{0}, \quad \text{🐈} \mapsto \bar{1}$$

leképezéssel írhatjuk le.

Izomiaúrfizmus

Az $\mathbb{A} = (\{ \text{🐱}, \text{🐱} \}; \otimes)$ és a $\mathbb{B} = (\{ \bar{0}, \bar{1} \}; +)$ csoportok szerkezete ugyanaz:
ha $\mathbb{A}$ műveletábrázatában

minden 🐱-t átnevezünk $\bar{0}$ -ra, és minden 🐱-t átnevezünk $\bar{1}$ -re,
akkor éppen $\mathbb{B}$ műveletábrázatát kapjuk:

$\otimes$		
		
		

átnevezés
 $\longrightarrow$

$+$	$\bar{0}$	$\bar{1}$
$\bar{0}$	$\bar{0}$	$\bar{1}$
$\bar{1}$	$\bar{1}$	$\bar{0}$

Ezt az „átnevezést” a

$$\varphi: \{ \text{🐱}, \text{🐱} \} \rightarrow \{ \bar{0}, \bar{1} \}, \quad \text{🐱} \mapsto \bar{0}, \quad \text{🐱} \mapsto \bar{1}$$

leképezéssel írhatjuk le. Az átnevezés „jogossága” pedig a következőképpen fogalmazható meg:

$$\forall a_1, a_2 \in \{ \text{🐱}, \text{🐱} \} : (a_1 \otimes a_2) \varphi = (a_1 \varphi) + (a_2 \varphi).$$

4.8. Definíció.

Legyen $\mathbb{A} = (A; *)$ és $\mathbb{B} = (B; \oplus)$ két csoport (vagy csak grupoid).

Azt mondjuk, hogy a $\varphi: A \rightarrow B$ leképezés **izomorfizmus** $\mathbb{A}$ -ból $\mathbb{B}$ -be, ha

- ▶ φ bijektív leképezés, és
- ▶ φ felcserélhető a műveletekkel, azaz

$$\forall a_1, a_2 \in A: \quad (a_1 * a_2) \varphi = a_1 \varphi \oplus a_2 \varphi.$$

4.8. Definíció.

Legyen $\mathbb{A} = (A; *)$ és $\mathbb{B} = (B; \oplus)$ két csoport (vagy csak grupoid).

Azt mondjuk, hogy a $\varphi: A \rightarrow B$ leképezés **izomorfizmus** $\mathbb{A}$ -ból $\mathbb{B}$ -be, ha

- ▶ φ bijektív leképezés, és
- ▶ φ felcserélhető a műveletekkel, azaz

$$\forall a_1, a_2 \in A: (a_1 * a_2) \varphi = a_1 \varphi \oplus a_2 \varphi.$$

Ha létezik $\varphi: \mathbb{A} \rightarrow \mathbb{B}$ izomorfizmus, akkor azt mondjuk, hogy $\mathbb{A}$ és $\mathbb{B}$ **izomorf** (jelölés: $\mathbb{A} \cong \mathbb{B}$).

Izomorfizmus

4.8. Definíció.

Legyen $\mathbb{A} = (A; *)$ és $\mathbb{B} = (B; \oplus)$ két csoport (vagy csak grupoid).

Azt mondjuk, hogy a $\varphi: A \rightarrow B$ leképezés **izomorfizmus** $\mathbb{A}$ -ból $\mathbb{B}$ -be, ha

- ▶ φ bijektív leképezés, és
- ▶ φ felcserélhető a műveletekkel, azaz

$$\forall a_1, a_2 \in A: (a_1 * a_2) \varphi = a_1 \varphi \oplus a_2 \varphi.$$

Ha létezik $\varphi: \mathbb{A} \rightarrow \mathbb{B}$ izomorfizmus, akkor azt mondjuk, hogy $\mathbb{A}$ és $\mathbb{B}$ **izomorf** (jelölés: $\mathbb{A} \cong \mathbb{B}$).

Példa.

- ▶ $\varphi: (\mathbb{C}; +) \rightarrow (\mathbb{C}; +), z \mapsto \bar{z}$

Izomorfizmus

4.8. Definíció.

Legyen $\mathbb{A} = (A; *)$ és $\mathbb{B} = (B; \oplus)$ két csoport (vagy csak grupoid).

Azt mondjuk, hogy a $\varphi: A \rightarrow B$ leképezés **izomorfizmus** $\mathbb{A}$ -ból $\mathbb{B}$ -be, ha

- ▶ φ bijektív leképezés, és
- ▶ φ felcserélhető a műveletekkel, azaz

$$\forall a_1, a_2 \in A: (a_1 * a_2) \varphi = a_1 \varphi \oplus a_2 \varphi.$$

Ha létezik $\varphi: \mathbb{A} \rightarrow \mathbb{B}$ izomorfizmus, akkor azt mondjuk, hogy $\mathbb{A}$ és $\mathbb{B}$ **izomorf** (jelölés: $\mathbb{A} \cong \mathbb{B}$).

Példa.

- ▶ $\varphi: (\mathbb{C}; +) \rightarrow (\mathbb{C}; +), z \mapsto \bar{z}$
- ▶ $\varphi: (\mathbb{C}; \cdot) \rightarrow (\mathbb{C}; \cdot), z \mapsto \bar{z}$

Izomorfizmus

4.8. Definíció.

Legyen $\mathbb{A} = (A; *)$ és $\mathbb{B} = (B; \oplus)$ két csoport (vagy csak grupoid).

Azt mondjuk, hogy a $\varphi: A \rightarrow B$ leképezés **izomorfizmus** $\mathbb{A}$ -ból $\mathbb{B}$ -be, ha

- ▶ φ bijektív leképezés, és
- ▶ φ felcserélhető a műveletekkel, azaz

$$\forall a_1, a_2 \in A: (a_1 * a_2) \varphi = a_1 \varphi \oplus a_2 \varphi.$$

Ha létezik $\varphi: \mathbb{A} \rightarrow \mathbb{B}$ izomorfizmus, akkor azt mondjuk, hogy $\mathbb{A}$ és $\mathbb{B}$ **izomorf** (jelölés: $\mathbb{A} \cong \mathbb{B}$).

Példa.

- ▶ $\varphi: (\mathbb{C}; +) \rightarrow (\mathbb{C}; +), z \mapsto \bar{z}$
- ▶ $\varphi: (\mathbb{C}; \cdot) \rightarrow (\mathbb{C}; \cdot), z \mapsto \bar{z}$
- ▶ $\varphi: (\mathbb{R}^+; \cdot) \rightarrow (\mathbb{R}; +), x \mapsto \log x$

4.9. Példa.

Tetszőleges gyűrű Abel-csoportot alkot az összeadás műveletével, és tetszőleges egységelemes gyűrű egységei csoportot alkotnak a szorzás műveletével.
(HF: Keressünk konkrét példákat!).

4.9. Példa.

Tetszőleges gyűrű Abel-csoportot alkot az összeadás műveletével, és tetszőleges egységelemes gyűrű egységei csoportot alkotnak a szorzás műveletével. (HF: Keressünk konkrét példákat!).

4.10. Definíció.

Ha G egy csoport, és a $H \subseteq G$ halmaz is csoportot alkot a G -ből „örökölt” művelettel, akkor azt mondjuk, hogy H *részcsoportja* G -nek. (Pontosabban lásd a 4.43. Definícióban.)

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

▶ $H = \emptyset$

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)
- ▶ $H = \{\text{páros számok}\}$

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)
- ▶ $H = \{\text{páros számok}\}$: igen (Abel-csoport)

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)
- ▶ $H = \{\text{páros számok}\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \{\text{páratlan számok}\}$

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)
- ▶ $H = \{\text{páros számok}\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \{\text{páratlan számok}\}$: nem (nem is grupoid)

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)
- ▶ $H = \{\text{páros számok}\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \{\text{páratlan számok}\}$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{\text{irracionális számok}\}$

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)
- ▶ $H = \{\text{páros számok}\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \{\text{páratlan számok}\}$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{\text{irracionális számok}\}$: nem (nem is grupoid)

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)
- ▶ $H = \{\text{páros számok}\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \{\text{páratlan számok}\}$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{\text{irracionális számok}\}$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{\text{véges tizedestörtek}\}$

Számhalmazok az összeadás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos összeadásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+, \mathbb{N}$: nem (csak félcsoport)
- ▶ $H = \{\text{páros számok}\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \{\text{páratlan számok}\}$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{\text{irracionális számok}\}$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{\text{véges tizedestörtek}\}$: igen (Abel-csoport)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

▶ $H = \emptyset$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+$: igen (Abel-csoport)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{N}$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{N}$: nem (csak monoid)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{N}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \{\text{irracionális számok}\}$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{N}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \{\text{irracionális számok}\}$: nem (nem is grupoid)

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{N}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \{\text{irracionális számok}\}$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{\text{véges tizedestörtek}\} \setminus \{0\}$

Számhalmazok a szorzás műveletével

Példa.

Az alábbi H számhalmazok közül melyek alkotnak csoportot a szokásos szorzásra nézve?

- ▶ $H = \emptyset$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{1\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{C}, \mathbb{R}, \mathbb{Q}, \mathbb{Z}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{C} \setminus \{0\}, \mathbb{R} \setminus \{0\}, \mathbb{Q} \setminus \{0\}$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{Z} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \mathbb{R}^+, \mathbb{Q}^+$: igen (Abel-csoport)
- ▶ $H = \mathbb{N}$: nem (csak monoid)
- ▶ $H = \{\text{irracionális számok}\}$: nem (nem is grupoid)
- ▶ $H = \{\text{véges tizedestörtek}\} \setminus \{0\}$: nem (csak monoid)

4.11. Példa.

Tetszőleges T test esetén a T feletti $n \times n$ -es mátrixok gyűrűjének egységcsoportja a T feletti n -dimenziós *általános lineáris csoport* (jelölés: $GL_n(T)$)

4.11. Példa.

Tetszőleges T test esetén a T feletti $n \times n$ -es mátrixok gyűrűjének egységcsoportja a T feletti n -dimenziós *általános lineáris csoport* (jelölés: $GL_n(T)$), ebben az 1 determinánsú mátrixok alkotta részcsoport a megfelelő *speciális lineáris csoport* (jelölés: $SL_n(T)$):

4.11. Példa.

Tetszőleges T test esetén a T feletti $n \times n$ -es mátrixok gyűrűjének egységcsoportja a T feletti n -dimenziós *általános lineáris csoport* (jelölés: $GL_n(T)$), ebben az 1 determinánsú mátrixok alkotta részcsoport a megfelelő *speciális lineáris csoport* (jelölés: $SL_n(T)$):

$$GL_n(T) = \{A \in T^{n \times n} : \det(A) \neq 0\},$$

$$SL_n(T) = \{A \in T^{n \times n} : \det(A) = 1\}.$$

4.12. Példa.

A komplex egységgyökök csoportot alkotnak a szorzás műveletével; ezen belül az n -edik egységgyökök egy E_n részcsoporthat alkotnak minden $n \geq 2$ egész számra. Az E_n csoport izomorf a

4.12. Példa.

A komplex egységgyökök csoportot alkotnak a szorzás műveletével; ezen belül az n -edik egységgyökök egy E_n részcsoporthot alkotnak minden $n \geq 2$ egész számra. Az E_n csoport izomorf a $\mathbb{Z}_n$ csoporttal: $(E_n; \cdot) \cong (\mathbb{Z}_n; +)$.

Kvaterniócsoport

Példa.

A $\{\pm 1, \pm i, \pm j, \pm k\}$ halmaz csoportot alkot az alábbi szorzással. Ezt a csoportot *kvaterniócsoportnak* nevezzük, és Q -val jelöljük.

$\cdot$	1	-1	i	$-i$	j	$-j$	k	$-k$
1	1	-1	i	$-i$	j	$-j$	k	$-k$
-1	-1	1	$-i$	i	$-j$	j	$-k$	k
i	i	$-i$	-1	1	k	$-k$	$-j$	j
$-i$	$-i$	i	1	-1	$-k$	k	j	$-j$
j	j	$-j$	$-k$	k	-1	1	i	$-i$
$-j$	$-j$	j	k	$-k$	1	-1	$-i$	i
k	k	$-k$	j	$-j$	$-i$	i	-1	1
$-k$	$-k$	k	$-j$	j	i	$-i$	1	-1

Kvaterniócsoport

Példa.

A $\{\pm 1, \pm i, \pm j, \pm k\}$ halmaz csoportot alkot az alábbi szorzással. Ezt a csoportot *kvaterniócsoportnak* nevezzük, és Q -val jelöljük.

$\cdot$	1	-1	i	$-i$	j	$-j$	k	$-k$
1	1	-1	i	$-i$	j	$-j$	k	$-k$
-1	-1	1	$-i$	i	$-j$	j	$-k$	k
i	i	$-i$	-1	1	k	$-k$	$-j$	j
$-i$	$-i$	i	1	-1	$-k$	k	j	$-j$
j	j	$-j$	$-k$	k	-1	1	i	$-i$
$-j$	$-j$	j	k	$-k$	1	-1	$-i$	i
k	k	$-k$	j	$-j$	$-i$	i	-1	1
$-k$	$-k$	k	$-j$	j	i	$-i$	1	-1

Megjegyzés.

A táblázatból elég az $ij = k = -ji$, $jk = i = -kj$, $ki = j = -ik$ és $i^2 = j^2 = k^2 = -1$ szorzatokat megjegyezni, a többi már magától értetődő.

Kvaterniócsoport

Példa.

A $\{\pm 1, \pm i, \pm j, \pm k\}$ halmaz csoportot alkot az alábbi szorzással. Ezt a csoportot *kvaterniócsoportnak* nevezzük, és Q -val jelöljük.

$\cdot$	1	-1	i	$-i$	j	$-j$	k	$-k$
1	1	-1	i	$-i$	j	$-j$	k	$-k$
-1	-1	1	$-i$	i	$-j$	j	$-k$	k
i	i	$-i$	-1	1	k	$-k$	$-j$	j
$-i$	$-i$	i	1	-1	$-k$	k	j	$-j$
j	j	$-j$	$-k$	k	-1	1	i	$-i$
$-j$	$-j$	j	k	$-k$	1	-1	$-i$	i
k	k	$-k$	j	$-j$	$-i$	i	-1	1
$-k$	$-k$	k	$-j$	j	i	$-i$	1	-1

Megjegyzés.

A táblázatból elég az $ij = k = -ji$, $jk = i = -kj$, $ki = j = -ik$ és $i^2 = j^2 = k^2 = -1$ szorzatokat megjegyezni, a többi már magától értetődő.

Az $a + bi + cj + dk$ ($a, b, c, d \in \mathbb{R}$) alakú kifejezéseken természetes módon lehet definiálni az összeadás és szorzás műveletét, így kapjuk a kvaterniók **ferdetestét** („majdnem” test, csak éppen a szorzás nem kommutatív).

Permutációk

4.13. Példa.

Egy tetszőleges nemüres A halmaz összes transzformációi monoidot alkotnak a leképezésszorzás műveletével, a bijektív transzformációk (azaz permutációk) pedig csoportot alkotnak. Ez utóbbit nevezzük az A feletti *szimmetrikus csoportnak* (jelölés: S_A , illetve $A = \{1, 2, \dots, n\}$ esetén S_n).

Permutációk

4.13. Példa.

Egy tetszőleges nemüres A halmaz összes transzformációi monoidot alkotnak a leképezésszorzás műveletével, a bijektív transzformációk (azaz permutációk) pedig csoportot alkotnak. Ez utóbbit nevezzük az A feletti *szimmetrikus csoportnak* (jelölés: S_A , illetve $A = \{1, 2, \dots, n\}$ esetén S_n).

4.14. Példa.

Az S_4 csoportban a $V = \{\text{id}, (12)(34), (13)(24), (14)(23)\}$ részcsoporthat *Klein-féle csoportnak* nevezzük.

$\cdot$	id	(12)(34)	(13)(24)	(14)(23)
id	id	(12)(34)	(13)(24)	(14)(23)
(12)(34)	(12)(34)	id	(14)(23)	(13)(24)
(13)(24)	(13)(24)	(14)(23)	id	(12)(34)
(14)(23)	(14)(23)	(13)(24)	(12)(34)	id

Ez a csoport izomorf a korábban látott

Permutációk

4.13. Példa.

Egy tetszőleges nemüres A halmaz összes transzformációi monoidot alkotnak a leképezésszorzás műveletével, a bijektív transzformációk (azaz permutációk) pedig csoportot alkotnak. Ez utóbbit nevezzük az A feletti *szimmetrikus csoportnak* (jelölés: S_A , illetve $A = \{1, 2, \dots, n\}$ esetén S_n).

4.14. Példa.

Az S_4 csoportban a $V = \{\text{id}, (12)(34), (13)(24), (14)(23)\}$ részcsoporthat *Klein-féle csoportnak* nevezzük.

$\cdot$	id	(12)(34)	(13)(24)	(14)(23)
id	id	(12)(34)	(13)(24)	(14)(23)
(12)(34)	(12)(34)	id	(14)(23)	(13)(24)
(13)(24)	(13)(24)	(14)(23)	id	(12)(34)
(14)(23)	(14)(23)	(13)(24)	(12)(34)	id

Ez a csoport izomorf a korábban látott $(\mathcal{P}(\{a, b\}); \Delta)$ és $(\mathbb{Z}_2^2; +)$ csoportokkal.

4.15. Példa.

A sík összes egybevágósági transzformációi csoportot alkotnak a leképezésszorzás műveletével, egy adott síkidomot önmagába képező egybevágóságok pedig részcsoporthat alkotnak ebben a csoportban (a síkidom *szimmetriacsoportja*).

4.15. Példa.

A sík összes egybevágósági transzformációi csoportot alkotnak a leképezésszorzás műveletével, egy adott síkidomot önmagába képező egybevágóságok pedig részcsoporthat alkotnak ebben a csoportban (a síkidom *szimmetriacsoportja*).

Megjegyzés.

A szimmetriacsoportot természetesen három- (vagy magasabb) dimenziós térbeli alakzatokra is értelmezhetjük. Ha csak az irányítástartó egybevágóságokat engedjük meg, akkor *mozgáscsoportról* beszélünk (ez részcsoporthat a szimmetriacsoportnak).

Szimmetriák

4.15. Példa.

A sík összes egybevágósági transzformációi csoportot alkotnak a leképezésszorzás műveletével, egy adott síkidomot önmagába képező egybevágóságok pedig részcsoporthoz tartoznak ebben a csoportban (a síkidom *szimmetriacsoportja*).

Megjegyzés.

A szimmetriacsoportot természetesen három- (vagy magasabb) dimenziós térbeli alakzatokra is értelmezhetjük. Ha csak az irányítástartó egybevágóságokat engedjük meg, akkor *mozgáscsoportról* beszélünk (ez részcsoporthoz tartozik a szimmetriacsoportnak).

Példa.

Huszonegy olyan térbeli forgatás van, ami egy adott kockát önmagába visz, és ezek csoportja (azaz a kocka mozgáscsoportja) izomorf S_4 -gyel.

<http://demonstrations.wolfram.com/CubicSymmetryTypes>

Szimmetriák

4.15. Példa.

A sík összes egybevágósági transzformációi csoportot alkotnak a leképezésszorzás műveletével, egy adott síkidomot önmagába képező egybevágóságok pedig részcsoportot alkotnak ebben a csoportban (a síkidom *szimmetriacsoportja*).

Megjegyzés.

A szimmetriacsoportot természetesen három- (vagy magasabb) dimenziós térbeli alakzatokra is értelmezhetjük. Ha csak az irányítástartó egybevágóságokat engedjük meg, akkor *mozgáscsoportról* beszélünk (ez részcsoportja a szimmetriacsoportnak).

Példa.

Huszonegy olyan térbeli forgatás van, ami egy adott kockát önmagába visz, és ezek csoportja (azaz a kocka mozgáscsoportja) izomorf S_4 -gyel.

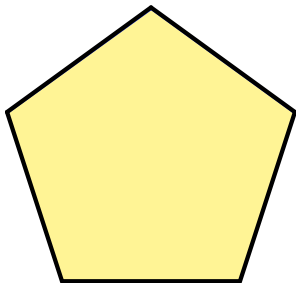
<http://demonstrations.wolfram.com/CubicSymmetryTypes>

4.16. Definíció.

A szabályos n -szög szimmetriacsoportját *n -edfokú diédercsoportnak* nevezzük és D_n -nel jelöljük.

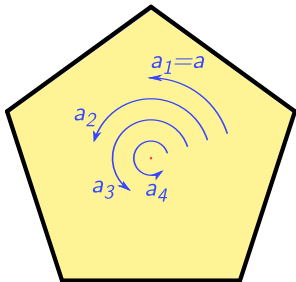
A diédercsoport elemei

A szabályos n -szög szimmetriacsoportja a középpont körüli forgatásokat és a szimmetriatengelyekre való tükrözéseket tartalmaz.

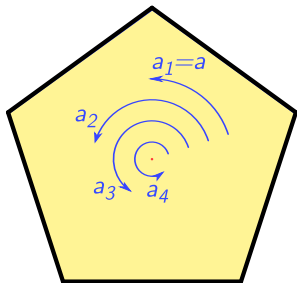
Forgatások

Jelölje a_k a sokszög középpontja körüli $\frac{2k\pi}{n}$ szögű forgatást ($k = 0, 1, \dots, n - 1$):

Forgatások

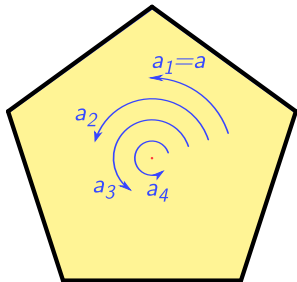
Jelölje a_k a sokszög középpontja körüli $\frac{2k\pi}{n}$ szögű forgatást ($k = 0, 1, \dots, n-1$):

Vegyük észre, hogy $a_k = a_1^k$. A továbbiakban a_1 helyett egyszerűen csak a -t írunk. Így az n -szög mozgáscsoportja: $\{\text{id}, a, a^2, \dots, a^{n-1}\} \cong$

Forgatások

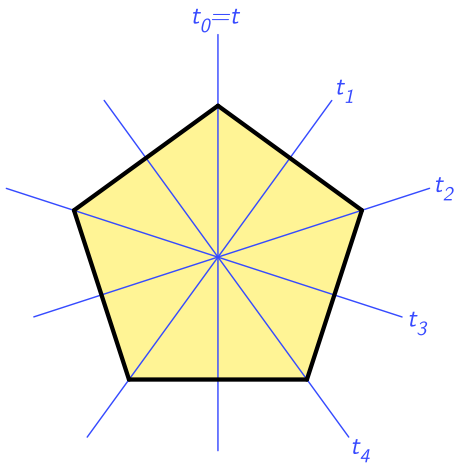
Jelölje a_k a sokszög középpontja körüli $\frac{2k\pi}{n}$ szögű forgatást ($k = 0, 1, \dots, n-1$):

Vegyük észre, hogy $a_k = a_1^k$. A továbbiakban a_1 helyett egyszerűen csak a -t írunk. Így az n -szög mozgáscsoportja: $\{\text{id}, a, a^2, \dots, a^{n-1}\} \cong \mathbb{Z}_n$.

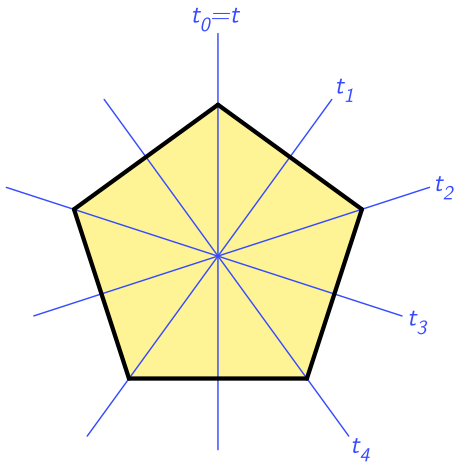
Tükrözések

Legyenek a szimmetriatengelyekre való tükrözések $t_0, t_1, \dots, t_{n-1}$:

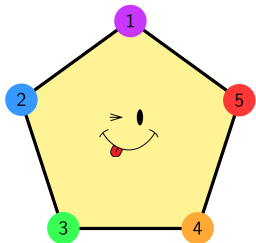
Tükrözések

Legyenek a szimmetriatengelyekre való tükrözések $t_0, t_1, \dots, t_{n-1}$:

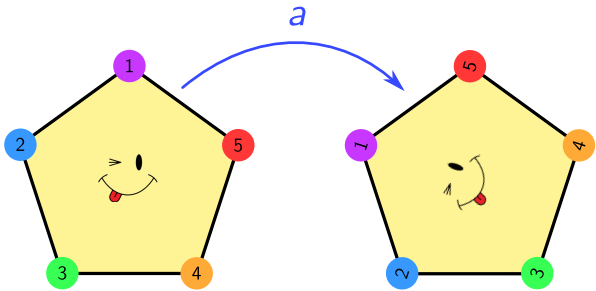

A továbbiakban t_0 helyett egyszerűen csak t -t írunk, és szeretnénk a többi tükrözést is t és a segítségével kifejezni.

at =?

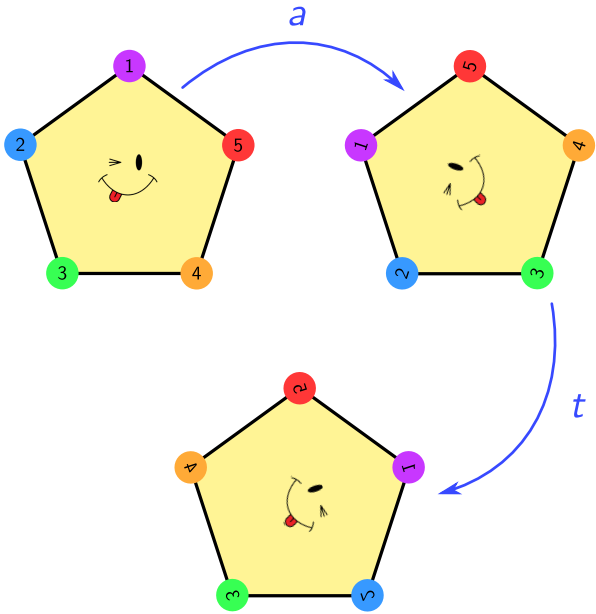

at = ?

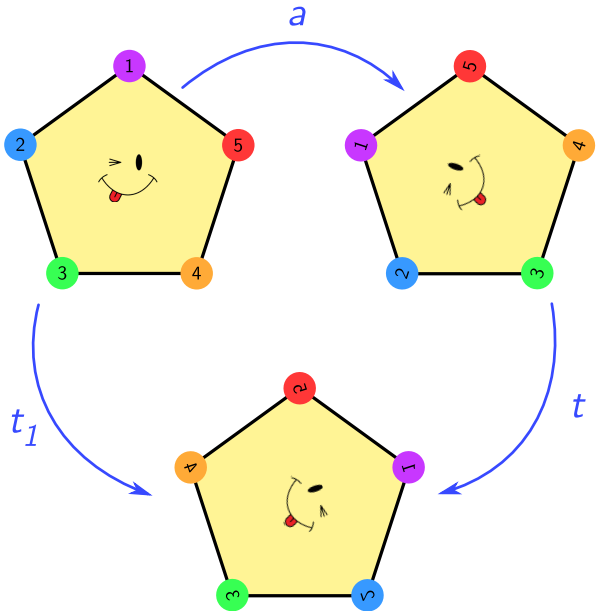

at = ?

$$at = t_1$$

Hasonlóan (be)látható, hogy $t_k = a^k t$ minden $k \in \{0, 1, \dots, n-1\}$ esetén.

Hasonlóan (be)látható, hogy $t_k = a^k t$ minden $k \in \{0, 1, \dots, n-1\}$ esetén.
Tehát ...

4.17. Tétel.

A D_n csoportnak $2n$ eleme van: $D_n = \{ \text{id}, a, a^2, \dots, a^{n-1}, t, at, a^2t, \dots, a^{n-1}t \}$,
ahol

- ▶ a : a középpont körüli $\frac{2\pi}{n}$ szögű forgatás,
- ▶ t : egy szimmetriatengelyre való tükrözés.

Ekkor a^k a középpont körüli $\frac{2k\pi}{n}$ szögű forgatás ($0 \leq k \leq n-1$),
a $t, at, a^2t, \dots, a^{n-1}t$ transzformációk pedig tengelyes tükrözések
(két „szomszédos” tengely $\frac{\pi}{n}$ szöget zár be egymással).

Hasonlóan (be)látható, hogy $t_k = a^k t$ minden $k \in \{0, 1, \dots, n-1\}$ esetén.
Tehát ...

4.17. Tétel.

A D_n csoportnak $2n$ eleme van: $D_n = \{ \text{id}, a, a^2, \dots, a^{n-1}, t, at, a^2t, \dots, a^{n-1}t \}$,
ahol

- ▶ a : a középpont körüli $\frac{2\pi}{n}$ szögű forgatás,
- ▶ t : egy szimmetriatengelyre való tükrözés.

Ekkor a^k a középpont körüli $\frac{2k\pi}{n}$ szögű forgatás ($0 \leq k \leq n-1$),
a $t, at, a^2t, \dots, a^{n-1}t$ transzformációk pedig tengelyes tükrözések
(két „szomszédos” tengely $\frac{\pi}{n}$ szöget zár be egymással).

Fennáll továbbá a $ta = a^{-1}t$ összefüggés.

4.18. Definíció.

A nemüres A halmaz összes permutációi alkotta S_A szimmetrikus csoport részcsoportjait *permutációcsoportoknak* nevezzük.

4.18. Definíció.

A nemüres A halmaz összes permutációi alkotta S_A szimmetrikus csoport részcsoportjait *permutációcsoportoknak* nevezzük.

4.19. Definíció.

Az $A = \{1, 2, \dots, n\}$ halmaz összes permutációi alkotta csoportot *n -edfokú szimmetrikus csoportnak* nevezzük, és S_n -nel jelöljük.

Permutációcsoportok

4.18. Definíció.

A nemüres A halmaz összes permutációi alkotta S_A szimmetrikus csoport részcsoportjait *permutációcsoportoknak* nevezzük.

4.19. Definíció.

Az $A = \{1, 2, \dots, n\}$ halmaz összes permutációi alkotta csoportot *n -edfokú szimmetrikus csoportnak* nevezzük, és S_n -nel jelöljük.

Megjegyzés.

Egy $\pi \in S_n$ permutációt megadhatunk úgy, hogy $\{1, 2, \dots, n\}$ minden eleme alá odaírjuk a π melletti képét:

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & \cdots & n \\ 1\pi & 2\pi & 3\pi & \cdots & n\pi \end{pmatrix}.$$

Permutációcsoportok

4.18. Definíció.

A nemüres A halmaz összes permutációi alkotta S_A szimmetrikus csoport részcsoportjait *permutációcsoportoknak* nevezzük.

4.19. Definíció.

Az $A = \{1, 2, \dots, n\}$ halmaz összes permutációi alkotta csoportot *n -edfokú szimmetrikus csoportnak* nevezzük, és S_n -nel jelöljük.

Megjegyzés.

Egy $\pi \in S_n$ permutációt megadhatunk úgy, hogy $\{1, 2, \dots, n\}$ minden eleme alá odaírjuk a π melletti képét:

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & \cdots & n \\ 1\pi & 2\pi & 3\pi & \cdots & n\pi \end{pmatrix}.$$

Vegyük észre, hogy π bijektivitása azt jelenti, hogy a mátrix alsó sorában az $1, 2, \dots, n$ számok egy *permutációja* van.

4.20. Definíció.

Legyenek $a_1, \dots, a_k \in \{1, 2, \dots, n\}$ különböző elemek, és legyen $\pi \in S_n$ az alábbi permutáció:

$$a_1\pi = a_2, \quad a_2\pi = a_3, \quad \dots, \quad a_{k-1}\pi = a_k, \quad a_k\pi = a_1 \quad \text{és} \\ b\pi = b \quad \text{ha } b \notin \{a_1, \dots, a_k\}.$$

Ezt a π permutációt így jelöljük: $\pi = (a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k)$ és *ciklikus permutációnak* vagy röviden *ciklusnak* nevezzük.

Ciklusfelbontás

4.20. Definíció.

Legyenek $a_1, \dots, a_k \in \{1, 2, \dots, n\}$ különböző elemek, és legyen $\pi \in S_n$ az alábbi permutáció:

$$a_1\pi = a_2, \quad a_2\pi = a_3, \quad \dots, \quad a_{k-1}\pi = a_k, \quad a_k\pi = a_1 \quad \text{és} \\ b\pi = b \quad \text{ha} \quad b \notin \{a_1, \dots, a_k\}.$$

Ezt a π permutációt így jelöljük: $\pi = (a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k)$ és *ciklikus permutációnak* vagy röviden *ciklusnak* nevezzük.

4.21. Definíció.

Két permutáció *idegen*, ha *mozgatott elemeik* halmaza diszjunkt.

4.20. Definíció.

Legyenek $a_1, \dots, a_k \in \{1, 2, \dots, n\}$ különböző elemek, és legyen $\pi \in S_n$ az alábbi permutáció:

$$a_1\pi = a_2, \quad a_2\pi = a_3, \quad \dots, \quad a_{k-1}\pi = a_k, \quad a_k\pi = a_1 \quad \text{és} \\ b\pi = b \quad \text{ha} \quad b \notin \{a_1, \dots, a_k\}.$$

Ezt a π permutációt így jelöljük: $\pi = (a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k)$ és *ciklikus permutációnak* vagy röviden *ciklusnak* nevezzük.

4.21. Definíció.

Két permutáció *idegen*, ha *mozgatott elemeik* halmaza diszjunkt.

4.22. Tétel.

Ha π és ρ idegen permutációk, akkor fölcserélhetőek, azaz $\pi\rho = \rho\pi$.

Ciklusfelbontás

4.20. Definíció.

Legyenek $a_1, \dots, a_k \in \{1, 2, \dots, n\}$ különböző elemek, és legyen $\pi \in S_n$ az alábbi permutáció:

$$a_1\pi = a_2, \quad a_2\pi = a_3, \quad \dots, \quad a_{k-1}\pi = a_k, \quad a_k\pi = a_1 \quad \text{és} \\ b\pi = b \quad \text{ha} \quad b \notin \{a_1, \dots, a_k\}.$$

Ezt a π permutációt így jelöljük: $\pi = (a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k)$ és *ciklikus permutációnak* vagy röviden *ciklusnak* nevezzük.

4.21. Definíció.

Két permutáció *idegen*, ha *mozgatott elemeik* halmaza diszjunkt.

4.22. Tétel.

Ha π és ρ idegen permutációk, akkor fölcserélhetőek, azaz $\pi\rho = \rho\pi$.

4.23. Tétel.

Minden S_n -beli permutáció előáll páronként idegen ciklusok szorzataként, és ez az előállítás a tényezők sorrendjétől eltekintve egyértelmű.

Transzpozíciók

4.24. Definíció.

A 2 hosszúságú ciklusokat, vagyis az (ij) alakú permutációkat *transzpozícióknak* nevezzük.

Transzpozíciók

4.24. Definíció.

A 2 hosszúságú ciklusokat, vagyis az (ij) alakú permutációkat *transzpozícióknak* nevezzük.

4.25. Tétel.

Az S_n csoportot *generálják* a transzpozíciók, azaz minden S_n -beli permutáció előáll transzpozíciók szorzataként.

Transzpozíciók

4.24. Definíció.

A 2 hosszúságú ciklusokat, vagyis az (ij) alakú permutációkat *transzpozícióknak* nevezzük.

4.25. Tétel.

Az S_n csoportot *generálják* a transzpozíciók, azaz minden S_n -beli permutáció előáll transzpozíciók szorzataként.

Bizonyítás.

Elég ciklusokra bizonyítani: $(a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k) = (a_1 a_2) (a_1 a_3) \cdots (a_1 a_k)$. □

Transzpozíciók

4.24. Definíció.

A 2 hosszúságú ciklusokat, vagyis az (ij) alakú permutációkat *transzpozícióknak* nevezzük.

4.25. Tétel.

Az S_n csoportot *generálják* a transzpozíciók, azaz minden S_n -beli permutáció előáll transzpozíciók szorzataként.

Bizonyítás.

Elég ciklusokra bizonyítani: $(a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k) = (a_1 a_2)(a_1 a_3) \cdots (a_1 a_k)$. □

4.26. Tétel.

Egy S_n -beli permutáció transzpozíciók szorzataként való felírásában a tényezők számának paritása egyértelműen meghatározott.

Transzpozíciók

4.24. Definíció.

A 2 hosszúságú ciklusokat, vagyis az (ij) alakú permutációkat *transzpozícióknak* nevezzük.

4.25. Tétel.

Az S_n csoportot *generálják* a transzpozíciók, azaz minden S_n -beli permutáció előáll transzpozíciók szorzataként.

Bizonyítás.

Elég ciklusokra bizonyítani: $(a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k) = (a_1 a_2)(a_1 a_3) \cdots (a_1 a_k)$. □

4.26. Tétel.

Egy S_n -beli permutáció transzpozíciók szorzataként való felírásában a tényezők számának paritása egyértelműen meghatározott.

Bizonyítás.

Tegyük fel, hogy $\tau_1 \tau_2 \cdots \tau_{2k+1} = \sigma_1 \sigma_2 \cdots \sigma_{2l}$, ahol mindegyik τ_i és σ_j transzpozíció.

Transzpozíciók

4.24. Definíció.

A 2 hosszúságú ciklusokat, vagyis az (ij) alakú permutációkat *transzpozícióknak* nevezzük.

4.25. Tétel.

Az S_n csoportot *generálják* a transzpozíciók, azaz minden S_n -beli permutáció előáll transzpozíciók szorzataként.

Bizonyítás.

Elég ciklusokra bizonyítani: $(a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k) = (a_1 a_2)(a_1 a_3) \cdots (a_1 a_k)$. □

4.26. Tétel.

Egy S_n -beli permutáció transzpozíciók szorzataként való felírásában a tényezők számának paritása egyértelműen meghatározott.

Bizonyítás.

Tegyük fel, hogy $\tau_1 \tau_2 \cdots \tau_{2k+1} = \sigma_1 \sigma_2 \cdots \sigma_{2l}$, ahol mindegyik τ_i és σ_j transzpozíció. Ekkor az identikus permutáció előáll páratlan sok transzpozíció szorzataként:

$$\text{id} = \tau_1 \tau_2 \cdots \tau_{2k+1} \sigma_{2l} \cdots \sigma_2 \sigma_1.$$

Transzpozíciók

4.24. Definíció.

A 2 hosszúságú ciklusokat, vagyis az (ij) alakú permutációkat *transzpozícióknak* nevezzük.

4.25. Tétel.

Az S_n csoportot *generálják* a transzpozíciók, azaz minden S_n -beli permutáció előáll transzpozíciók szorzataként.

Bizonyítás.

Elég ciklusokra bizonyítani: $(a_1 a_2 \cdots a_{k-1} a_k) = (a_1 a_2)(a_1 a_3) \cdots (a_1 a_k)$. □

4.26. Tétel.

Egy S_n -beli permutáció transzpozíciók szorzataként való felírásában a tényezők számának paritása egyértelműen meghatározott.

Bizonyítás.

Tegyük fel, hogy $\tau_1 \tau_2 \cdots \tau_{2k+1} = \sigma_1 \sigma_2 \cdots \sigma_{2l}$, ahol mindegyik τ_i és σ_j transzpozíció. Ekkor az identikus permutáció előáll páratlan sok transzpozíció szorzataként:

$$\text{id} = \tau_1 \tau_2 \cdots \tau_{2k+1} \sigma_{2l} \cdots \sigma_2 \sigma_1.$$

Megmutatjuk, hogy ez lehetetlen ...

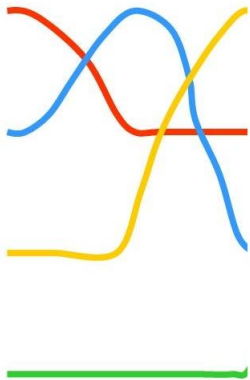
—

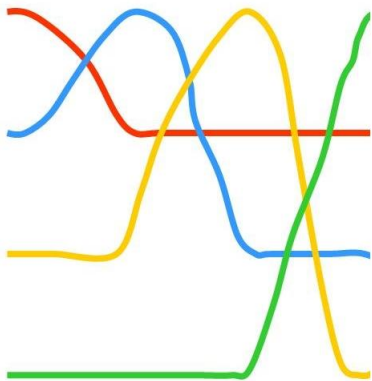
—

—

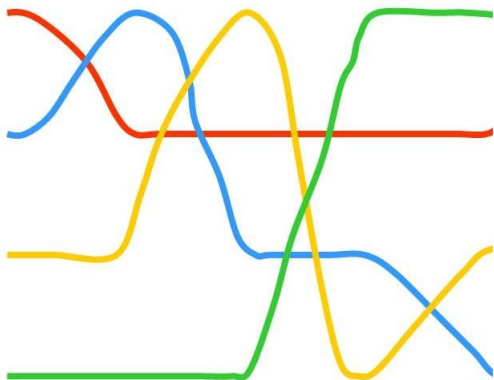
—

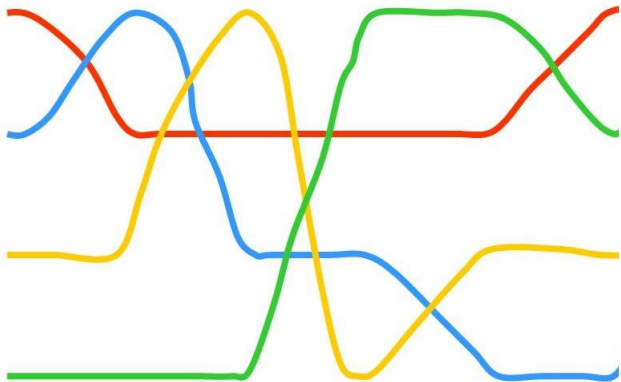

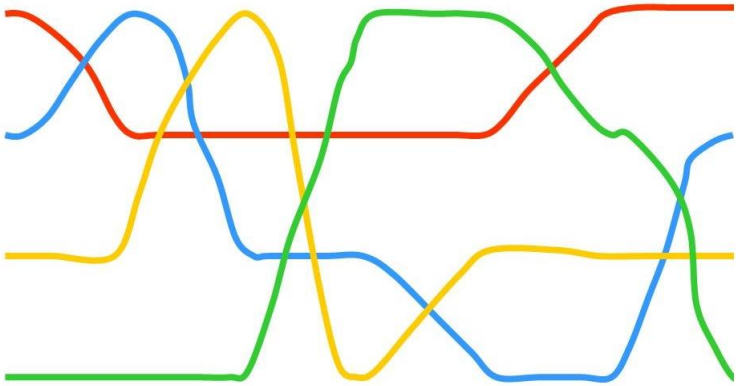

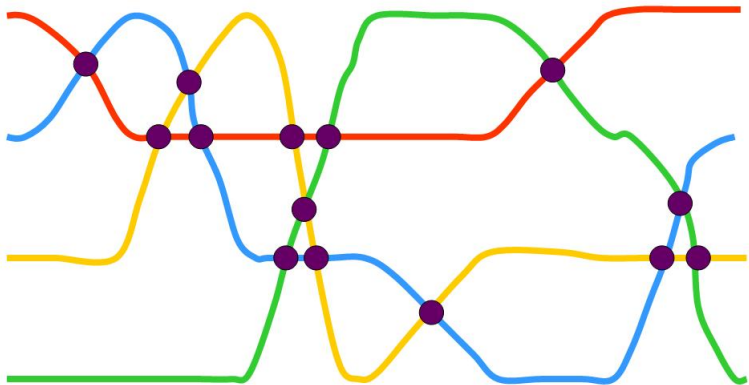

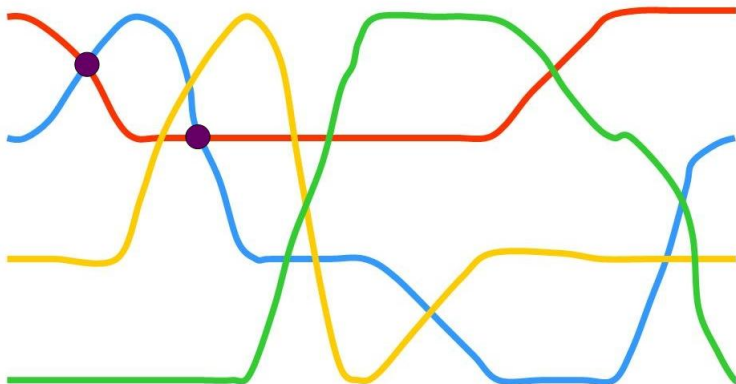

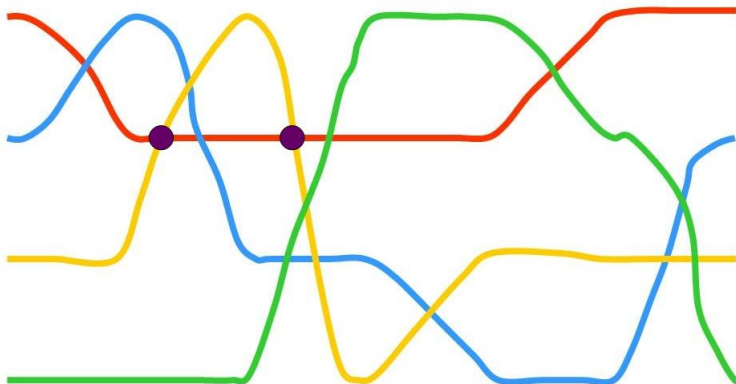

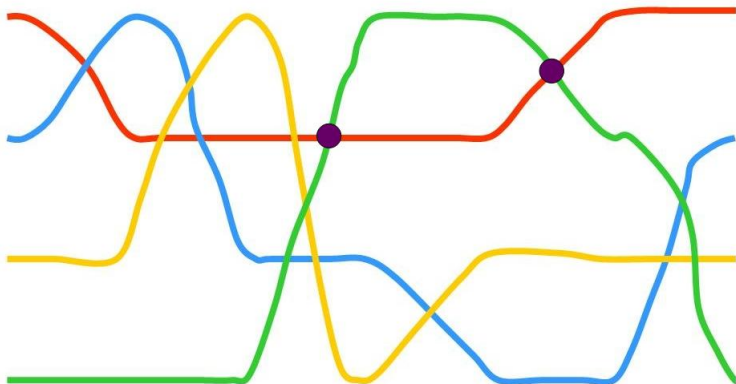

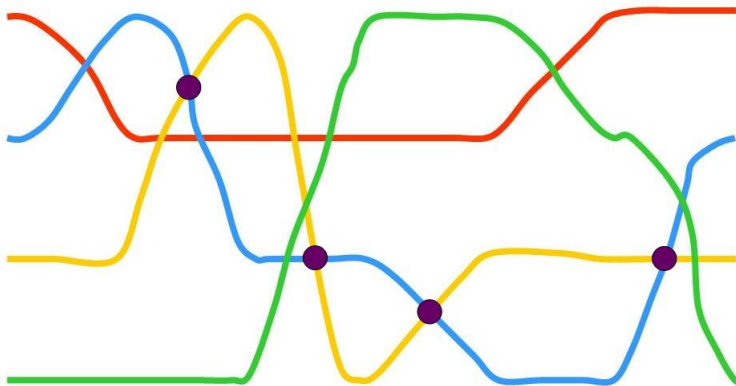
metszéspontok: 2

metszéspontok: $2 + 2$

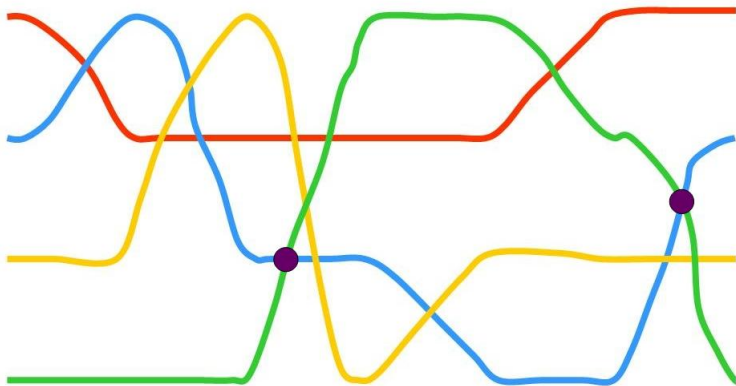

metszéspontok: $2 + 2 + 2$

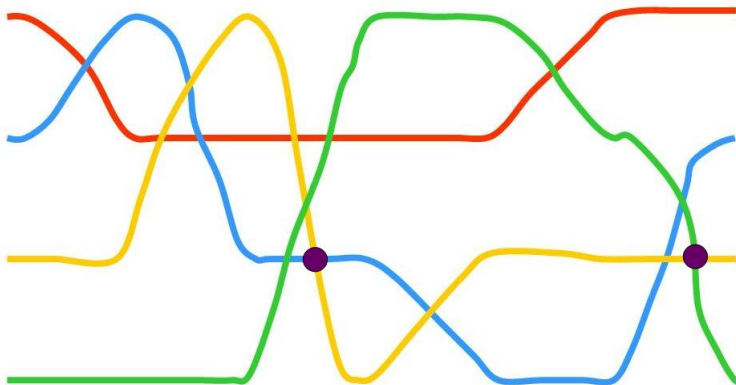

metszéspontok: $2 + 2 + 2 + 4$

metszéspontok: $2 + 2 + 2 + 4 + 2$

metszéspontok: $2 + 2 + 2 + 4 + 2 + 2 \equiv 0 \pmod{2}$

—

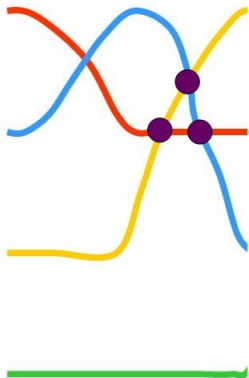
—

—

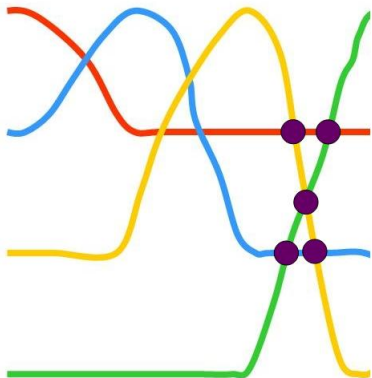
—

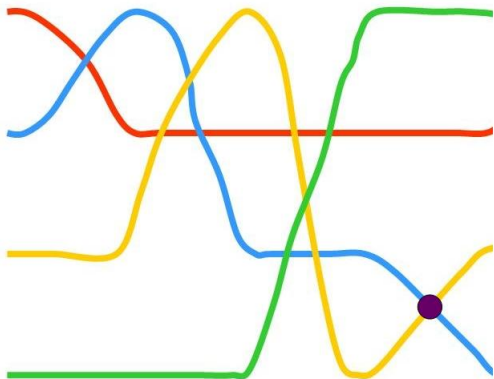
metszéspontok: 1

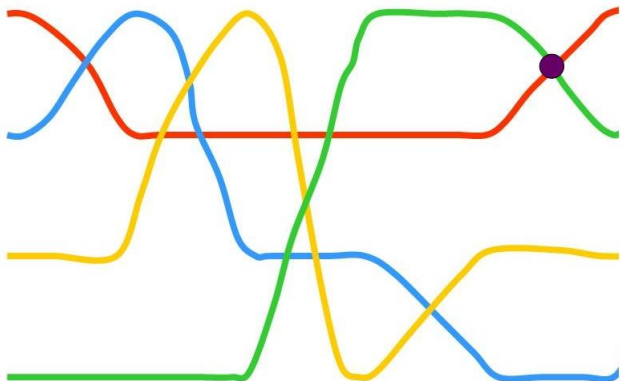
metszéspontok: $1 + 3$

metszéspontok: $1 + 3 + 5$

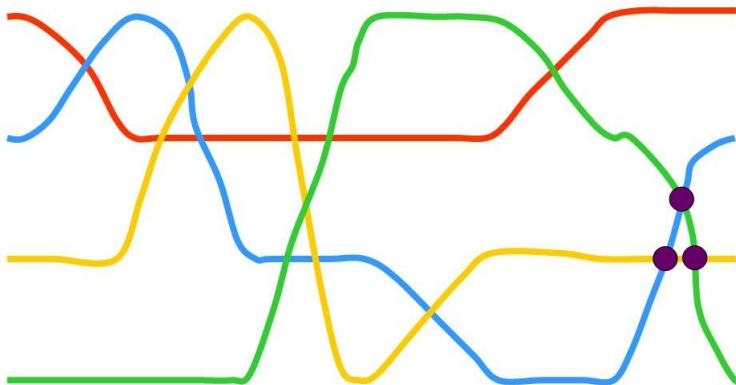

metszéspontok: $1 + 3 + 5 + 1$

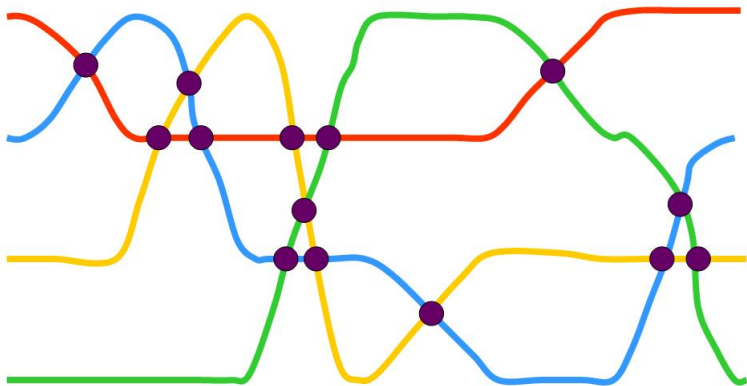

metszéspontok: $1 + 3 + 5 + 1 + 1$

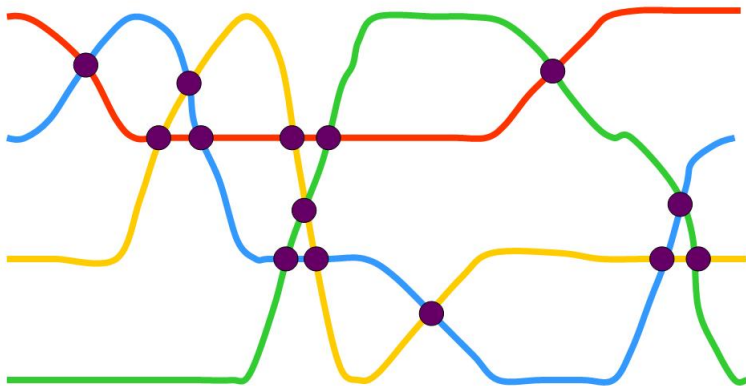

metszéspontok: $1 + 3 + 5 + 1 + 1 + 3 \equiv$ cserék száma $(\text{mod } 2)$

metszéspontok: $0 \equiv \text{cserék száma} \pmod{2}$

metszéspontok: $0 \equiv \text{cserék száma} \pmod{2}$ ⚡

Az alternáló csoport

4.27. Állítás.

A páros hosszúságú ciklusok páratlan permutációk, míg a páratlan hosszúságú ciklusok páros permutációk.

Az alternáló csoport

4.27. Állítás.

A páros hosszúságú ciklusok páratlan permutációk, míg a páratlan hosszúságú ciklusok páros permutációk.

4.28. Tétel.

A páros permutációk egy 2 indexű részcsoporthat alkotnak S_n -ben. Ezt a csoportot *alternáló csoportnak* nevezzük, és A_n -nel jelöljük.

Az alternáló csoport

4.27. Állítás.

A páros hosszúságú ciklusok páratlan permutációk, míg a páratlan hosszúságú ciklusok páros permutációk.

4.28. Tétel.

A páros permutációk egy 2 indexű részcsoporthot alkotnak S_n -ben. Ezt a csoportot *alternáló csoportnak* nevezzük, és A_n -nel jelöljük.

Megjegyzés.

Tekintsük az alábbi n -változós polinomfüggvényt (pl. $\mathbb{R}$ felett):

$$V(x_1, \dots, x_n) = \prod_{i < j} (x_i - x_j).$$

Az alternáló csoport

4.27. Állítás.

A páros hosszúságú ciklusok páratlan permutációk, míg a páratlan hosszúságú ciklusok páros permutációk.

4.28. Tétel.

A páros permutációk egy 2 indexű részcsoporthoz alkotnak S_n -ben. Ezt a csoportot *alternáló csoportnak* nevezzük, és A_n -nel jelöljük.

Megjegyzés.

Tekintsük az alábbi n -változós polinomfüggvényt (pl. $\mathbb{R}$ felett):

$$V(x_1, \dots, x_n) = \prod_{i < j} (x_i - x_j).$$

A változók bármely permutációja esetén V vagy nem változik, vagy előjelet vált:

$$V(x_{1\pi}, \dots, x_{n\pi}) = \pm V(x_1, \dots, x_n) = \operatorname{sgn} \pi \cdot V(x_1, \dots, x_n).$$

Az alternáló csoport

4.27. Állítás.

A páros hosszúságú ciklusok páratlan permutációk, míg a páratlan hosszúságú ciklusok páros permutációk.

4.28. Tétel.

A páros permutációk egy 2 indexű részcsoporthot alkotnak S_n -ben. Ezt a csoportot *alternáló csoportnak* nevezzük, és A_n -nel jelöljük.

Megjegyzés.

Tekintsük az alábbi n -változós polinomfüggvényt (pl. $\mathbb{R}$ felett):

$$V(x_1, \dots, x_n) = \prod_{i < j} (x_i - x_j).$$

A változók bármely permutációja esetén V vagy nem változik, vagy előjelet vált:

$$V(x_{1\pi}, \dots, x_{n\pi}) = \pm V(x_1, \dots, x_n) = \operatorname{sgn} \pi \cdot V(x_1, \dots, x_n).$$

A $\pi \in S_n$ permutáció *előjele* aszerint 1 vagy -1 , hogy π páros-e vagy páratlan.

Az alternáló csoport

Példa.

- ▶ $A_2 = \{\text{id}\}$

Az alternáló csoport

Példa.

▶ $A_2 = \{\text{id}\}$

▶ $A_3 = \{\text{id}, (123), (132)\}$

Az alternáló csoport

Példa.

▶ $A_2 = \{\text{id}\}$

▶ $A_3 = \{\text{id}, (123), (132)\} \cong \mathbb{Z}_3$

Az alternáló csoport

Példa.

- ▶ $A_2 = \{\text{id}\}$
- ▶ $A_3 = \{\text{id}, (123), (132)\} \cong \mathbb{Z}_3$
- ▶ $A_4 = \{\text{id}, (123), (132), (124), (142), (134), (143), (234), (243),$

Az alternáló csoport

Példa.

- ▶ $A_2 = \{\text{id}\}$
- ▶ $A_3 = \{\text{id}, (123), (132)\} \cong \mathbb{Z}_3$
- ▶ $A_4 = \{\text{id}, (123), (132), (124), (142), (134), (143), (234), (243), (12)(34), (13)(24), (14)(23)\}$

Az alternáló csoport

Példa.

- ▶ $A_2 = \{\text{id}\}$
- ▶ $A_3 = \{\text{id}, (123), (132)\} \cong \mathbb{Z}_3$
- ▶ $A_4 = \{\text{id}, (123), (132), (124), (142), (134), (143), (234), (243), (12)(34), (13)(24), (14)(23)\}$

4.29. Tétel.

Az alternáló csoportot **generálják** a 3 hosszúságú ciklusok, azaz minden A_n -beli permutáció előáll 3 hosszúságú ciklusok szorzataként.

Az alternáló csoport

Példa.

- ▶ $A_2 = \{\text{id}\}$
- ▶ $A_3 = \{\text{id}, (123), (132)\} \cong \mathbb{Z}_3$
- ▶ $A_4 = \{\text{id}, (123), (132), (124), (142), (134), (143), (234), (243), (12)(34), (13)(24), (14)(23)\}$

4.29. Tétel.

Az alternáló csoportot **generálják** a 3 hosszúságú ciklusok, azaz minden A_n -beli permutáció előáll 3 hosszúságú ciklusok szorzataként.